

Turinys

1 skyrius. Skaitymo galia

1. Skaitome eilėraščių.....	12
Aidas Marčėnas „Knyga“	
2. Skaitome rašytojo kalbą.....	14
Gendrutis Morkūnas „Skaitantys vaikai išgelbės Grenlandijos ledynus“	
3. Skaitome grožinį pasakojimą.....	17
Klaudas Hagerupas „Mergaitė, norėjusi išgelbėti knygas“ (ištrauka)	
4. Su kuo kalbamasi eilėraštyje?	24
Daiva Čepauskaitė „Aukštinė skruzdėlė“	
5. Kokia rašymo prasmė?.....	28
Aidas Marčėnas „Apie rašymą“	
6. Apie ką yra rašoma?	30
Juozas Erlickas „Bandymai parašyti eilėraščių apie varškę“	
7. Ką pasakoja veikėjas?	32
Viljamas Sarojanas „Tėti, tu keistuolis“ (ištrauka)	
Įsivertiname	37

2 skyrius. Šeimos jausmas

1. Kokie tėvai yra, kokie galėtų būti.....	40
Gendrutis Morkūnas „Vasara su Katšuniu“ (ištrauka)	
2. Pokalbis apie didelės šeimos gyvenimą	45
Vanda Juknaitė „Tariamasi iš tamsos“ (ištrauka)	
3. Svajonė apie didelę šeimą	50
Bitė Vilimaitė „Daug vaikų“	
4. Pamestinuko dalia.....	54
Čarlzas Dikensas „Oliverio Tvisto nuotyčiai“ (ištrauka)	
5. Apginti tai, kas svarbiausia.....	59
Andžela Naneti „Mano senelis buvo vyšnia“ (ištrauka)	
Įsivertiname	73

3 skyrius. Draugystės stebuklas

1. Kaip prasideda draugystė?	76
Astrida Lindgren „Ronja plėšiko duktė“ (ištrauka)	
2. Kuo ypatinga draugystė mokykloje?	82
Ėrichas Kestneris „Skrajojanti klasė“ (ištrauka)	
3. Kai į klasę ateina naujokas ar naujokė	91
Pėteris Hertlingas „Benas myli Aną“ (ištrauka)	
4. Kaip tampama draugais?	97
Eleanora Hodžmen Porter „Poliana“ (ištraukos)	
5. Draugą nelaimėje pažinsi	106
Vilė Vėl „Kaip mes išgarsėjome“ (ištrauka)	
6. Kai draugai nuvilia... ..	113
Bitė Vilimaitė „Čiuožyklos muzika“	
7. Kaip gera su draugais nuotykiuoti	118
Markas Tvenas „Tomo Sojerio nuotykiui“ (ištrauka)	
Įsivertiname	129

4 skyrius. Kai lieku su savimi

1. Kai prislegia vienatvė	132
Valdemaras Kukulas „Vienatvė“	
2. Aš ir kiti.....	134
Bitė Vilimaitė „Kačiukas“	
3. Skaudžios vaikystės patirtys	140
Jonas Biliūnas „Kliudžiau“	
4. Nebe žaidimai... ..	145
Džeimsas Fenimoras Kuperis „Paskutinis mohikanas“ (ištrauka)	
5. Kai nugali baimę.....	148
Antanas Vaičiulaitis „Vakaras sargo namely“	
6. Kai pasijunti suaugęs.....	153
Vytautė Žilinskaitė „Viso pasaulio tetos“ (ištrauka)	
7. Pasilikus namuose	158
Liutauras Degėsys „Dainelė apie užtrauktuką“	
Įsivertiname	161
Žodynėlis.....	162
Literatūros šaltinių sąrašas	166
Iliustracijų šaltinių sąrašas	167

e-lankos.lt/3wuf

1 skyrius

Skaitymo galia

Ką turėtumėte išmokti?

- Suvokti ir paaiškinti skaitymo reikšmę ir motyvus.
- Suvokti ir paaiškinti rašymo reikšmę ir motyvus.
- Atskirti autorių ir pasakotoją, eilėraščio kalbantįjį.
- Atskirti, kada kalbama savo vardu, o kada žvelgiant iš šalies.
- Suprasti, kuo skiriasi pasakojimas grožiniame ir negrožiniame tekste.
- Apibūdinti grožinio ir negrožinio teksto pasakotoją.
- Parašyti pasakojimą apie įsimintiniausią knygos skaitymo patirtį.

Skyriaus įvadas

Kodėl verta skaityti? Todėl, kad gali susipažinti su knygų veikėjais, keliauti su jais po visą pasaulį, persikelti į praeitį, pajusti, kaip anuomet gyveno žmonės, apie ką svajojo, kaip bendravo. Ir netgi gali nuskrieti į ateitį... Skaitydamas apie literatūroje aprašytų žmonių gyvenimą imi geriau suprasti ir savąjį – juk matydami, kaip literatūros kūrinių veikėjai mylėjo, kaip jie draugavo, kaip kam nors pagelbėjo, gynė tėvynę nuo priešų, kaip krėtė išdaigas ir kaip juokavo, nuolatos galvoji ir apie save – mylintį, atjaučiantį kitą žmogų, pykstantį ant ko nors, svajojantį ar ieškantį, kaip elgtis kilus problemai. Taigi literatūra lavina skaitytojo vaizduotę, ugdo jo jausmų pasaulį, skatina susimąstyti apie gyvenimo vertybes.

Literatūra tarsi kviečia stabtelėti šių laikų vis skubančiame gyvenime, apsidairyti, pagalvoti, kaip elgiesi, ką jauti, pasvarstyti, o gal ką nors reikėtų daryti kitaip. Visai tikėtina, kad literatūra nesuteiks išsyk apčiuopiamos naudos. Gal tai bus kažkas nedidelio, vos pajaučiamo, bet svarbaus. Tai, ką galima, cituojant poetės žodžius, pavadinti auksine skruzdėle, kuri švelniai pakutena tavo širdį (eilėraštį apie auksinę skruzdėlę dar aptarsime). Galų gale pajusi, jei dar nepajutai, didelį malonumą pasinerti į ilgesnio kūrinio pasaulį, susigyventi su skaitomos knygos veikėjais, užsimiršti. Gal ne iš karto, bet tikrai rasi savo knygą, kuria norėsi pasidalyti, apie kurią norėsis kalbėtis su draugais ir artimaisiais.

Kaip suprasti?

Kas kalba eilėraštyje, kas pasakoja prozoje?

Tas, kas ką nors pasakoja, tampa pasakotoju. Taip vadiname ir kalbančius, ir rašančius žmones. Grožinėje literatūroje – eilėraščiuose, apsakymuose ar romanuose – taip pat yra pasakotojai. Poezijoje juos vadinsime **eilėraščių kalbančiais**, o prozoje – **pāsakotojais**. Nei eilėraščio kalbančiojo, nei prozos pasakotojo negalima tapatinti su kūrinio **autoriumi**, kuris turi vardą ir pavardę.

Pasakoti galima įvairiai. Du pagrindiniai pasakojimo būdai yra šie:

- pasakotojas viską žino: į įvykius jis žvelgia iš šalies, paaiškina, kodėl kas nors taip elgiasi ar galvoja, jis žino, kaip veiksmai baigėsi, kaip veiksmą ar veikėjus reikėtų vertinti. Toks pasakotojas apie veikėją kalba trečiuoju asmeniu, sako, kad tai „jis“. Tokį pasakotoją vadiname **visažiniū**;
- šnekama kurio nors veikėjo vardu, veikėjas kalba pirmuoju asmeniu apie save sakydamas „aš“. Tokį kalbėjimą rasime ir eilėraščiuose, ir prozos kūrinuose. Šiuo atveju prozoje į tai, kas vyksta, žvelgiama dažniausiai pagrindinio veikėjo akimis.

Šiame skyriuje detaliau aptarsime kiekvieną iš čia minėtų kalbėjimo ir pasakojimo būdų. Suvokimas, kaip kalbama eilėraštyje ar prozoje, padeda suprasti skaitomą bei aptariamą tekstą.

1. SKAITOME EILĖRAŠTĮ

Kaip suprasti?

Kaip skaityti eilėrašį – pirmieji žingsniai

Kiekviename eilėraštyje kalbama kieno nors vardu. Kartais atrodo, kad šneka pats autorius, bet, kaip jau minėta, eilėraščio kalbančiojo nedera tapatinti su vardą ir pavardę turinčiu poetu. Greičiau tai yra tarsi poeto pasirinkta kaukė, kurios vardu šnekama. Kaukės gali būti įvairios, pavyzdžiui, poetas kalba vaiko vardu ar pasirodo kokio gyvūno pavidalu. Dažnai eilėraščio kalbantysis į aptariamus dalykus žvelgia iš šalies, vertina juos ar pasakoja, komentuoja, kaip jaučiasi, tai matydamas.

Mokantis skaityti eilėrašį, svarbu suprasti, kokį jausmą siekta išreikšti, kokią gyvenimo problemą bandyta apčiuopti. Galbūt atrodo nelengva išmokti skaityti eilėrašį, bet pamažu perpratus, kaip tai daryti, iš pirmo žvilgsnio neaiškus tekstas ima atsiverti ir darosi vis įdomesnis. Verta nagrinėjamą eilėrašį perskaityti garsiai, atkreipti dėmesį, kaip jis skamba, nes pasikartojimai, sąskambiai padeda suprasti šio literatūros žanro kūrinį.

Šiame vadovėlyje parodysime, kokius pirmuosius žingsnius reikėtų žengti, pradedant atidžiai skaityti eilėrašį, prozas ar dramos kūrinį. Perpratę juos, žengdami panašiais žingsniais, galėsite aptarinėti ir kitus kūrinį.

Aptarsime Aido Marčėno eilėrašį „Knyga“, sutelkdami dėmesį į tai, ką vadiname eilėraščio kalbančiuoju.

Lietuvių poetas, literatūros kritikas **Aidas Marčėnas** gimė 1960 m. Mokėsi Lietuvos konservatorijoje (dabar Lietuvos muzikos ir teatro akademija), išbandė daugybę skirtingų darbų. Kaip poetas debiutavo 1985 m. Pirmąjį poezijos rinkinį išleido 1988 m. Yra pelnęs daug apdovanojimų, o 2005 m. apdovanotas Lietuvos nacionaline kultūros ir meno premija ir iki šiol aktyviai kuria.

Eilėraštyje nėra nereikšmingų dalykų

Eilėraštyje „Knyga“ matome, kaip eilėraščio kalbantysis kviečia skaityti. Bet eilėraštis nevirsta paprastu pamokymu ir tai reikėtų atidžiai aptarti. Perskaitykite eilėrašį neskubėdami, kelis kartus. Žinokite, kad eilėraštyje viskas reikšminga. Pavyzdžiui, šiame eilėraštyje nesutampa sakinių ir eilučių ribos: jei eilėraščio žodžius skaitai kaip sakinius, gali suprasti vienaip, o jei eilutes skaitai kaip išbaigtas frazes, gali suprasti šiek tiek kitaip. Skaitydami šį eilėrašį, matysime, kad poetui reikalingi abu perskaitymai.

KNYGA

- 1 Kokia šviesa iš knygų mums nušvinta – nepasakysiu. Nieks nepasakys.
Pats sužinok. Kas buvo užrakinta – iš lėto versis. Ir atvers akis.
- 2 Tada skaityk. Kas knygon įrašyta, papasakot galėčiau, bet bijau, vaikeli mano. Pats pasaulį šitą išmok atmintinai. Ir nepamirški jau.

Aptariame tekstą

- 1.1. Kaip suprantate pasakymą, kad iš knygų nušvinta šviesa?
- 1.2. Kuriuo asmeniu kalbama pirmoje eilutėje? Kam nušvinta ta šviesa?
- 1.3. Ar eilėraščio kalbantysis pasiruošęs papasakoti, ką jis sužino iš knygų? Kaip apie tai kalbama antroje pirmo posmo eilutėje?
- 1.4. Ką eilėraščio kalbantysis siūlo pašnekovui trečioje eilutėje? Kuri nuosaka tam pasitelkiama?
- 1.5. Kaip supratote pasakymą, prasidedantį trečioje ir pasibaigiantį ketvirtoje eilutėje: „Kas buvo užrakinta – / iš lėto versis“? Apie kokį užrakinimą ir vėrimąsi čia kalbama?
- 1.6. Ką reiškia posakis „atsivėrė akys“? Kas eilėraščio pašnekovui „atvers akis“?
- 2.1. Perskaitykite penktą eilutę kaip vieną sakinį, nekreipdami dėmesio į tai, kad čia yra vienas visas sakinytis ir dalis antro sakinio. Ką kviečia daryti eilėraščio kalbantysis?
- 2.2. Perskaitykite penktoje eilutėje prasidėjusį ir šeštoje pratęstą sakinį. Kokia nuosaka ir kuriuo asmeniu prabyla kalbantysis? Ką jis apie save atskleidžia?
- 2.3. Septintoje eilutėje baigiasi ilgas sakinytis, prasidėjęs penktoje eilutėje. Perskaitykite jį visą ir pasakykite, į ką kreipiasi eilėraščio kalbantysis. Ką apie kalbantįjį atskleidžia toks kreipimosi būdas į pašnekovą?
- 2.4. Kaip eilėraščio kalbantysis žvelgia į pašnekovą? Aptarkite kreipinį „vaikeli mano“.
- 2.5. Perskaitykite septintos eilutės antroje pusėje prasidėjusį ir aštuntoje eilutėje pasibaigusį sakinį. Apie kokį pasaulį čia kalbama? Kodėl jį reikėtų išmokti atmintinai?
- 2.6. Perskaitykite visą aštuntą eilutę. Kaip suprantate šiuos du pamokymus?

Apibendriname

1. Aptarkite, kas su kuo kalba šiame eilėraštyje. Ką galima pasakyti apie jų amžių ir santykius?
2. Ką eilėraščio kalbantysis nori pasakyti pašnekovui apie knygas? Savais žodžiais paaiškinkite, kas slypi knygose.